

Til: Kunnskapsdepartementet

Saksbehandler Randi H. Jørgensen

Vår dato 22.06.2015

Deres dato 19.03.2015

Høringsuttalelse NOU 2015:2 Å høre til. Virkemidler for et trygt psykososialt skolemiljø

Innledning

NOU 2015:2 Å høre til er et omfangsrikt dokument. Hva vet vi om mobbing? Hvordan forebygge, avdekke og stoppe krenkelser, trakassering, mobbing og diskriminering? Til tross for stor oppmerksomhet rundt fenomenet, der den første norske forskningsrapporten ble lansert i 1984, er mobbetallene for norsk skole temmelig konstante.

NOU 2015:2 peker på hele 101 tiltak man har tro på at vil kunne bidra til å redusere mobbing i norsk skole. I vår høringsuttalelse vil vi kun ta for oss noen disse. På generelt grunnlag vil vi si at vi er enig i de fleste tiltakene, men noen er viktigere enn andre, og enkelte er langt mer ressurskrevende enn andre.

Nøkkelfaktorer i arbeidet for et trygt skolemiljø

Klasseledelse, elevrelasjoner, hjem-skole-samarbeid og organisasjon og ledelse er de områdene Utdanningsdirektoratet løfter frem som viktige for et godt læringsmiljø. NOU 2015:2 støtter disse satsingsområdene – og at de er sentrale i arbeidet for å fremme et trygt skolemiljø og forebygge krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering.

FUG støtter en nulltoleranse for krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering og innføring av en aktivitetsplikt.

Mobbing preger hele familien – både offer, søsken og foreldre

FUG får en rekke henvendelser årlig fra fortvilte foreldre. De opplever skoler som ikke er i stand til å stoppe mobbing. De føler seg som overgripere når de tvinger sine barn til å gå til skolen og en skolehverdag der tryggheten er fraværende. Enkelte velger å si opp arbeid, selge boligen og forsøke å etablere seg på nytt bosted i håp om å kunne gi sitt barn en bedre skolehverdag.

Ansatte som mobber

NOU 2015:2 (kap. 8) løfter også problematikken rundt ansatte som krenker, mobber, trakasserer og diskriminerer elever FUG mener dette er et så alvorlig problem at det bør fremmes direkte tiltak for å forebygge og stoppe dette.

Skolefritidsordningen

FUG er svært glad for at Djupedalutvalget peker på SFO som en viktig arena for de yngste skoleelevene. SFO er et viktig element i arbeidet for forebygging, avdekking og stopping av mobbing for elever de første skoleårene. Dette innebærer selvsagt at den skolebaserte utviklingen også inkluderer SFO.

Skolens brukerorgan

NOU 2015:2 peker på foreldrene i svært mange sammenhenger og understreker viktigheten av hjem-skole-samarbeidet for å skape et trygt og godt skolemiljø. Ikke minst er skolens brukerorgan for foreldre (klasseforeldremøter, foreldreråd, foreldrerådets arbeidsutvalg (FAU), skolemiljøutvalget (SMU) og samarbeidsutvalget (SU) (eller evt. driftsstyret) viktige for foreldrenes kollektive bidrag. I NOU 2015:2 er det spesielt skolemiljøutvalget (SMU) som får grundig behandling, men FUG ønsker også å benytte høringen til å starte arbeidet med å vurdere hele strukturen for brukerorgan i skolen.

Mobbing starter i barnehagen

FUB og FUG har i samarbeid med Universitetet i Agder og Kristiansand kommune gjennomført en spørreundersøkelse som viser utestenging og mobbing allerede i barnehagen. FUG mener at barnehage burde vært tatt med i Djupedalutvalgets mandat for å se tiltak i barnehage og skole under ett. Selv om NOU 2015:2 ikke tar for seg barnehage, må departementet ta med hele løpet i sin behandling av tiltak.

NOU 2015:2 – FUG støtter utvalgets syv hovedprioriteringer

Stor satsing på en Inkluderende skole

FUG støtter satsingen på en skolebasert kompetanseutvikling over flere år. Vi mener satsingen bør følges opp med at alle skoler oppnevner minimum to ansatte, der den ene bør være rektor, med sentralt ansvar for forebygging, avdekking og stopping av mobbing og trakassering. Målet må være at arbeidet bærer preg av kontinuitet og handlingsevne. Innholdet i skolens «verktøykasse» i mobbearbeidet må utvides. Kompetansen må også omfatte arbeidsmåter for å inkludere foreldre i alle stadier i arbeidet.

Endring av opplæringslovens kapittel 9a

FUG støtter forslag om å endre loven slik at skoleeier og skolens plikter tydeliggjøres, og at FNs barnekonvensjon implementeres i utdanningssektoren.

Styrket håndheving av opplæringsloven

FUG støtter at Barneombudet blir klageinstans for krenkelser. FUG støtter også at loven skal inneholde bestemmelser om sanksjoner ved brudd på elevers krav om et godt og trygt skolemiljø. FUG er opptatt av utjevning av sosiale forskjeller og mener derfor det bør innføres fri rettshjelp i forbindelse med mobbesaker.

Målrettet innsats mot krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering

FUG støtter at arbeidet med digital mobbing må intensiveres, og at elevers og foreldres involvering er en nøkkelfaktor om man skal lykkes. Ikke minst ser vi at også foreldre trenger grunnleggende bevisstjøring rundt hvordan de benytter sosiale medier til å formidle sine

synspunkter. Både foreldre og skolens ansatte opplever uheldige ytringer fra medforeldre på sosiale medier.

Styrking av skoleeierskapet

Mange skoleeiere, spesielt på politisk nivå, bærer preg av manglende kunnskap om det ansvaret og handlingsrommet de har for å bidra til et godt og trygt skolemiljø. I dag overlates ansvaret for en stor del til ledelsen ved den enkelte skole. Ved bevisst prioritering vil skoleeier kunne bidra til økte ressurser i form av større voksentetthet, bedre skolehelsetjeneste, flere ansatte i PPT med kompetanse på arbeidet med skolemiljøet på skolenivå, samt langt større involvering av elever og foreldre.

«Et lag rundt eleven»

Skoleeiere må prioritere nødvendige økonomiske ressurser til å bygge laget rundt eleven, bestående av ulike yrkesgrupper og kompetanser som utfyller hverandre. Samtidig kan føringer fra sentrale myndigheter i form av normer for lærertetthet, antall PPT-ansatte og skolehelsetjenesten bidra til at lokale politikere gjøres oppmerksom på at de ikke ivaretar skoleeieransvaret på en god nok måte.

Forskning på kunnskapssvake områder

FUG ønsker spesielt å peke på kunnskapshull når det gjelder foreldremedvirkning. Det er en generell enighet om at foreldre er viktige, men det er stor usikkerhet rundt hvordan foreldre best skal bidra. Spesielt ønsker FUG forskning på foreldremedvirkning på kollektivt nivå når det gjelder arbeidet for å forebygge og stoppe mobbing.

Oppfølging av NOU 2015:2 - Foreldremedvirkning

«Hjem-skole-samarbeid for et godt læringsmiljø – Evaluering av lokale hjem-skole-prosjekter og gjennomføring av forsterket hjem-skole-samarbeid»,

Rokkansenterets rapport 2-2015 er sluttrapporten etter ovennevnte prosjekt på oppdrag fra Utdanningsdirektoratet. Prosjektet ble gjennomført på 27 skoler i 10 kommuner i landets 3 nordligste fylker. FUG legger spesielt merke til følgende punkter i sluttrapporten:

- Det vanlige synes å være at foreldrene har blitt invitert inn i tiltakene etter at de er utformet, og når de skulle igangsettes.
- Verken skoleeiere eller skolene har benyttet hjem-skole-prosjektene til å rette oppmerksomheten mot nye tiltak for å forebygge eller bekjempe mobbing. Dette var en del av de sentrale myndighetenes intensjon med å starte opp egne hjem-skole-prosjekter.
- Et hovedtrekk ved prosjektskolene som er undersøkt, er at de selv i stor grad har utviklet hjem-skole-prosjektet uten å trekke inn foreldrene i nevneverdig grad. I følge informantene skyldes dette at brukerorganene ikke har vært velfungerende, og derfor har skolen ikke ansett organene som relevante å dra inn i prosjektet.
- Skoler som har brukt reell foreldreinvolvering, synes å ha et bedre samarbeidsklima enn skoler som har iverksatt tiltak for å forplikte foreldrene.

FUG ønsker å trekke frem denne rapporten for å understreke NOU 2015:2 sitt poeng om at det mangler både forskningsgrunnlag og generell kunnskap om hvordan foreldre kan gis reell medvirkning i arbeidet med utviklingen av et godt og trygt psykososialt skolemiljø. Dette er relevant for det videre arbeidet.

Foreldreundersøkelsen og Elevundersøkelsen (kap. 13, 20 og 21)

FUG mener Foreldreundersøkelsen skal være obligatorisk for alle skoler å tilby. Det er viktig å få en høy svarprosent for å kunne bruke resultatene fra undersøkelsen, og skolene må ta ansvar for det. Det enkleste er å legge til rette slik at foreldrene kan svare på undersøkelsen i forbindelse med konferansetimer. Da er det også tolk til stede for de som er avhengige av det. Alternativt kan det gjøres i forbindelse med foreldremøter. Videreutvikling av undersøkelsene og analyser av både Elevundersøkelsen og Foreldreundersøkelsen bør legges til Læringsmiljøsenderet. På denne måten kan man sikre et helhetlig arbeid for utvikling, gjennomføring og analyse av resultatene.

FUG ønsker at skoler som ønsker å ta tak i spesifikke utfordringer, også får en helhetlig bistand til innsamling av data, analyse og råd når tiltak iverksettes, og mener at Læringsmiljøsenderet kan være kompetansesenteret skolen benytter i arbeidet. FUG ønsker tettere samarbeid mellom Læringsmiljøsenderet og Foreldreutvalget for å sikre forskning på sentrale områder innen foreldremedvirkning samt formidling av eksisterende forskningsbasert kunnskap på feltet.

Skolens brukerorgan (kap. 13 og 15)

En undersøkelse gjennomført i 2015 av analysekonsernet IPSOS/MMI på oppdrag fra FUG viser at de fleste foreldre er tilfreds med skolens informasjon om eget barns læringsarbeid. Foreldre er mindre fornøyd når de vurderer skolens evne til å endre praksis basert på deres tilbakemeldinger. Til sist viser undersøkelsen at foreldre som har ønsket å bidra gjennom skolens brukerorganer, opplever at dette har vært svært vanskelig.

FUG støtter at skoleeiers og skoleleders ansvar for kompetanse i brukerorganene lovfestes i opplæringslovens kapittel 9a. FUG mener at denne opplæringen bør foregå på skoleeiernivå. Rent praktisk mener FUG at opplæringen bør innebære at tillitsvalgte foreldre og skoleledere deltar på felles årlige samlinger. Dette vil sikre bedre kommunikasjon mellom skoleeier, skoleleder og tillitsvalgte foreldre. FUG ønsker å ha en nøkkelrolle i utviklingen og implementering av nødvendig kompetanse på feltet. FUG får mange henvendelser fra foreldre med spørsmål om FAUs oppgaver og mandat. Vi ser at en skolering er nødvendig. FUG trenger bedre kommunikasjonsmuligheter med foreldrerådene via FAU-ene for at FUG skal kunne utføre sine oppgaver.

FUG ønsker at NOU 2015:2, arbeidet med utvikling av Generell del av læreplanverket samt NOU 2015:8 Fremtidens skole følges opp med at man ser på strukturen for skolens brukerorgan og deres arbeidsområder. Tilsyn fra fylkesmennene og tilbakemeldinger til FUG fra foreldre og ansatte i skolen viser stor grad av usikkerhet rundt hvordan brukerorganene er ment å fungere. Noen steder er det også vanskelig for organene å oppfylle de viktige oppgavene de har på grunn av manglende ressurser eller lang reisevei. Noen steder er organene, spesielt skolemiljøutvalget og samarbeidsutvalget, oppnevnt uten å ha en reell funksjon, om de i det hele tatt er oppnevnt. FUG ønsker også at man ser på behovet for en lovfesting av kommunale foreldreutvalg.

Skoleierskapet og skoleledelsen blir ivaretatt på ulike måter i de ulike kommunene, og det er stor forskjell på virkeligheten og praksisen på små og store skoler. Både skoleeier og skoleleder er svært sentrale om brukerorganene skal fungere, og FUG ser at praksisen ikke alltid er i henhold til regelverket.

FUG ønsker også at man ser på behovet for opprettelse av organ for foreldremedvirkning i videregående skole. I dag er dette arbeidet helt opp til den enkelte skoleeier og skoleleder. En stor del av elevene i videregående skole er under myndighetsalderen. Det pekes ofte på foreldres ansvar for oppfølging av elever også i denne aldersgruppen, samtidig som foreldrene som kollektiv stort sett er fratatt muligheten for medvirkning.

FUGs mandat (kap. 13)

FUG ønsker at man følger opp NOU 2015:2 ved å se på Foreldreutvalgets mandat. Det er spesielt to områder som bør vurderes: Det første er FUGs rolle i opplæring av foreldre, spesielt når det gjelder foreldrearbeid knyttet til et godt og trygt psykososialt skolemiljø gjennom skolens brukerorgan. Det står i mandatet slik det nå er, at "FUG skal arbeide for godt samarbeid mellom skole og heim, og skal vareta foreldra sine interesser i skolesamanheng". Dette er viktige oppgaver som må beholdes. Det vil være naturlig å legge til at FUG sammen med skolen skal arbeide for å fremme et godt og trygt psykososialt miljø. Det andre området er hvilke elever som omfattes av utvalgets arbeid. FUG ser at forelderollen er viktig i videregående skole for å hindre frafall. Derfor ønsker FUG at mandatet utvides til å gjelde hele videregående skole.

FUGs synspunkter på andre punkter i NOU 2015:2

Forslag knyttet til skolekultur (kap. 13)

FUG støtter viktigheten av at det legges opp til et tett samarbeid med Sametinget for utvikling av læremidler på samisk som bidrar til å skape et godt og trygt psykososialt skolemiljø.

Normkritikk må inn i både utdanningen av skolens ansatte og i læreplaner for relevante fag. Frivillige organisasjoner som bidrar til dette arbeidet, må gis forutsigbare arbeidsvilkår.

Elevene på skolen:(kap. 13)

En grunnleggende faktor for å lykkes i arbeidet er å styrke elevenes egen kompetanse til selv å forebygge og håndtere krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Også her ønsker FUG å trekke frem behovet for at skolen har egne ansatte som har et spesielt oppfølgingsansvar. Ingen elever skal være i tvil om HVEM som skal ha beskjed.

FUG støtter at Elevorganisasjonen sikres økonomi slik at den kan fortsette sitt viktige arbeid med å være elevenes stemme overfor både myndigheter, skoleeiere og skoler.

FUG ønsker en gjeninnføring av elevrådet, som ble tatt bort ved innføring av valgfag i ungdomsskolen. Arbeidet med elevråd i den enkelte klasse er en svært viktig arena for praktisk opplæring i demokrati.

Mobbeprogrammene (kap. 13)

FUG ønsker å uttrykke en generell skepsis til støtte og bruk av særskilte mobbeprogram. Bistand til skoler i antimobbearbeidet bør gis vederlagsfritt til skolene og gjerne koordinert av Utdanningsdirektoratet. Det bør finnes ett sted der alle skoler som ønsker bistand, kan henvende seg og få nødvendig hjelp og råd. Den verste konsekvensen av mobbeprogram FUG opplever, er skoler der rektor påberoper seg et eller annet program og avslår foreldre og elever med at det ikke eksisterer mobbing på skolen siden man «følger programmet».

NOU 2015:2 peker på FUG i arbeidet med å samle inn eksempler på god praksis i samarbeid hjem-skole. Dette er et oppdrag vi gjerne tar, og vi mener at det kan gjøres i samarbeid med for eksempel Læringsmiljøsentret.

Håndtering av krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering (kap. 14, 16 og 18))

FUG støtter etablering av en aktivitetsplikt ved avdekking av krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Det skolebaserte utviklingsprogrammet må bidra til at skolene i langt større grad enn i dag er i stand til å handle effektivt. Det er viktig å se på alle former for mobbing, også utestenging og såkalt skjult mobbing, og hvordan det kan forbygges og stoppes.

For å tydeliggjøre ansvaret på den enkelte skole mener FUG at minimum to ansatte ved skolen, der den ene bør være rektor, gis et tydelig ansvar for oppfølging av arbeidet for et trygt psykososialt skolemiljø. Hvem disse personene er må være kjent for alle både ansatte, elever og foreldre. Det må etableres varslingsrutiner som absolutt alle knyttet til skolen bør vite om – også frivillige som observerer elevene på fritiden. FUG mener fremdeles at det er kontaktlærer som skal være førsteinstans for varsling, men disse nøkkelpersonene bør involveres så snart som mulig, siden de også skal ha spesiell kompetanse på hvordan mobbing stoppes.

I tillegg til disse personene på den enkelte skole mener FUG at skoleeier skal sørge for opprettelse av kommunale beredskapsteam. Beredskapsteamene er beskrevet i NOU 2015:2 s. 324. Tanken er at beredskapsteamet ved hjelp av vide fullmakter, tverrfaglighet og «blikk utenfra» skal være kommunens beredskap når skolen ikke klarer å løse mobbesakene. Beredskapsteamet skal kunne kontaktes av både skole, elev og foreldre og skal i utgangspunktet benytte allerede eksisterende ressurser i kommunen. I utgangspunktet bør det være et team i hver kommune, men der kommunene er små, kan det være hensiktsmessig med interkommunale team.

FUG mener at Barneombudet skal være den felles nasjonale klageinstansen som kontaktes når kontaktlærer, ansvarlige på skolen eller kommunens beredskapsteam har vært involvert uten å kunne stoppe mobbingen.

I hele denne tiltakskjeden er tidsfaktoren viktig. I tillegg til en nullvisjon om mobbing må det være en visjon at dersom mobbing likevel forekommer, skal dette stoppes så snart det er avdekket.

Tydeliggjøring av kapittel 9a (kap. 15)

FUG ønsker å problematisere begrepet «trygt psykososialt skolemiljø» som er brukt flere steder i kap. 12, 13, 15, 16 og 21. Skolemiljøet kan være trygt uten å være godt. Skolen skal fremme helse, trivsel og læring, og det er mer omfattende enn at det bare skal være trygt. FUG ønsker «et godt og trygt psykososialt skolemiljø.» I kap. 15 er også det fysiske miljøet nevnt. FUG mener det der også må stå godt og trygt.

FUG støtter alle de andre forslagene om endring av opplæringslovens kapittel 9a. Spesielt ønsker vi å fremheve og støtte følgende forslag:

- Lovfesting av forbud mot gjengjeldelse overfor elever eller foreldre som melder fra om at eleven er krenket.
- Behov for å utrede rettslig grunnlag for bruk av tvang i grunnopplæringen.
- Etablering av en Skolemiljøklagenemd.
- FUG støtter at fylkesmennene gjennomfører tilsyn som i dag, og at det gjennomføres flere hendelsesbaserte tilsyn. FUG mener to faktorer er viktig for at dette skal kunne fungere:
 1. Fylkesmennene må i langt større grad enn i dag ha lik praksis for hvordan de følger opp sitt tilsynsansvar. Tilbakemelding til FUG og embetenes innkomne tilsynssaker tyder på at praksis varierer alt for mye fra fylke til fylke.
 2. Fylkesmennene må tilføres nok ressurser til å kunne gjennomføre nødvendige tilsyn med forebyggende arbeid. Ikke minst må embetene ha ressurser til å sørge for at tilsynene også bærer preg av rådgivende arbeid og ikke utelukkende kontroll. De rådene fylkesmennene har for bedring av praksis, må umiddelbart komme kommunene til gode. Tilsynet må bære preg av et samarbeid der målet er at langt færre opplever krenkelser, fremfor at noen «tas for dårlig praksis».
- FUG støtter at det er behov for et utdanningsrettslig fagmiljø der alle, også FUG, kan innhente svar på juridiske spørsmål som dukker opp.

Skoleeiers styring og støtte (kap. 17)

FUG mener skoleeier har en helt sentral rolle i arbeidet for å sikre alle elever et godt og trygt psykososialt læringsmiljø fritt for krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Det samme har rektorene på den enkelte skole. Skoleeier må skolele skolens ledelse, slik at de kan håndtere mobbesaker raskt på sin skole og sørge for at mobbing stanses. Det fritar ikke skoleeier for ansvar om rektor ikke håndterer mobbesaker godt nok.

FUG støtter forslaget om endring i mandatet til PP-tjenesten, slik at arbeidet med kompetanse- og organisasjonsutvikling knyttes til opplæringen og det psykososiale skolemiljøet til alle elever. FUG støtter at det utvikles en veiledende norm for bemanningen i PP-tjenesten og ønsker at PPT styrkes.

FUG støtter ikke at nødvendige ekstra ressurser til PP-tjenesten overføres fra Statped. Det bør heller tilføres ekstra midler over statsbudsjettet til dette. FUG opplever at Statped allerede i dag sliter med å fylle sine oppgaver. Det er viktig å sikre et bedre læringsmiljø for alle, men det må ikke gjøres på bekostning av allerede utsatte elevgrupper.

FUG mener arbeidet med den årlige rapporten om tilstanden i grunnskolen og den videregående skolen må få en langt viktigere plass i det politiske arbeidet til skoleeier. Også kommunens politikere bør ha kjennskap til veilederen om forsvarlig system etter opplæringslovens § 13-10 for å være i stand til å vurdere om kommunen faktisk følger sine forpliktelser.

Styrket samarbeid med andre (kap. 18)

FUG er opptatt av at alle arenaer som samler skolens elever, også på fritiden, må være en del av arbeidet for å stoppe krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering. Det må etableres samarbeidsarenaer mellom skole og frivillighet med dette formålet. FUG støtter også at frivillige organisasjoner skal kunne dokumentere at de arbeider aktivt mot mobbing og ekskludering, og at de gis driftsvilkår til å kunne jobbe aktivt med dette som et supplement til den offentlige innsatsen.

Arbeidet for å forebygge, avdekke og stoppe krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering må inkludere alle tjenester. Dette inkluderer skolehelsetjenesten, BUP, PPT, barnevern og politi.

FUG støtter styrking av skolehelsetjenesten slik at man når de foreslåtte nasjonale normer for ansatte i tjenesten.

Styrket kompetanse i skolen (kap. 19)

FUG mener det bør være en selvfølge at alle lærer- og skolelederutdanningene gir en inngående kunnskap til regelverket knyttet til elevers psykososiale skolemiljø.

Samtidig må lærerutdanningene også legge stor vekt på hvordan lærere kan legge til rette for at foreldrene både enkeltvis og som kollektiv kan være en nøkkelfaktor i arbeidet for et godt og trygt psykososialt skolemiljø.

FUG støtter Djupedalutvalget i at de statlige kompetansemidlene målrettes mot skolebasert kompetanseutvikling. Fokuset må være at hele skolen blir bedre, ikke bare den enkelte lærer. Ikke minst bør kompetanse i å håndtere krenkelser, mobbing, trakassering og diskriminering vektlegges i dette arbeidet.

Forskning (kap. 20)

Som tidligere nevnt, støtter FUG vektleggingen av forskning på områder der det trengs mer kunnskap. For FUG sin del gjelder dette spesielt hvordan man legger til rette for

foreldremedvirkning. Det eksisterer en generell enighet om at foreldre er viktige i arbeidet for et godt og trygt psykososialt skolemiljø, men stor usikkerhet på hvordan man involverer og utnytter denne ressursen best mulig. Til denne satsingen trengs det økonomiske midler, minimum de 20 millionene som rapporten foreslår.

Statlig satsing på et inkluderende skolemiljø (kap. 21)

FUG har tro på den store satsingen på en «Inkluderende skole» som omfatter alle nivåer i grunnopplæringen over en periode på 8 år. Det er viktig at satsingen følges opp med både følgeforskning, tydelige mål, indikatorer og analyseverktøy for å sikre at man faktisk klarer å få stoppet mobbingen.

FUG mener at det må etableres et nytt partnerskap for «Inkluderende skole» som bygger på dagens Manifest mot mobbing.

FUG ønsker å delta i dette forpliktende arbeidet. Det vil være naturlig at de nåværende medlemmene av Manifest mot mobbing fortsetter i partnerskapet. Spesielt er det viktig at barnehage inkluderes, slik at hele løpet sees i sammenheng. Det vil også være naturlig å knytte til seg flere partnere. Det vil være nyttig å innhente erfaringer fra Skottland og eventuelt andre land som har innført noe lignende.

Avslutning

Til sist ønsker FUG å peke på en helt sentral faktor; Ingen systemer blir bedre enn menneskene som fungerer i systemet. Lover og regler fritar ikke den enkelte fra ansvaret for å gjøre noe når de blir oppmerksomme på at noen ikke har det bra. Det gjelder også oss foreldre, alle ansatte i skolen, og de som treffer barn og unge i fritiden.

Med vennlig hilsen

I. Elisabeth S. Gundersen

Elisabeth Strengen Gundersen
Leder av Foreldreutvalget for grunnopplæringen

Christian Hellevang
Nestleder av Foreldreutvalget for grunnopplæringen